

с.Кызыл-Хая – 2023

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Тыва дыл – тыва нацияның дылы Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны мөөңнеттинген. Тыва школаларга, өске-даа өөрөдиге черлеринге төрөөн дылды өөрөдири уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны чаагай мөзү-шынарга кижизидеринге таарымчалыг.

8-ки класска тыва дыл эртеминге календарь-темалыг планны 5-11 класстарга Программалар (Кызыл - 1994), 5-11 класстарга Күрүне Стандарты Өөрөдиге программазынга (Кызыл - 2008) дүүштүр тургускан..Тыва дылдың календарь-темалыг планын ФКӨС-ның негелдезинге дүүштүр графаларга чарып кылган.

Школага тыва дылды башкылаарының сорулгалары

- өөреникчилерге тускайлаан кежигүннүг домактар, дорт болгаш доора чугаага бижик демдектерин шын ажыглап, литературлуг дылдын нормаларынга чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар болгаш чугааның культуразын бедидер;

- нарын домактарның хевирлерин тодарадып, ооң кезектериниң харылзаазын тодарадып, сайгарылгазын кылыр;

- чагырышкан нарын домактың тайылбыр домактарның янзыларын тайылбыр домактарның айтырыгларының дузазы-биле илередип билиринге өөрөдир;

- теория талазы-биле берген билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илередирииниң мергежилгелери-биле чөпсөглээр;

- төрөөн дылынга камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер;

7-ги класска өөрөнгөн материалдарны катаптаан соонда, «Хөй кезектерлиг нарын домак», «Стилистика болгаш чугаа культуразы», «Дыл дугайында ниити билиглер» деп эгелерни өөрөдир.

Чыл төнчүзүнде 5-9 класстарга өөөнгөн чүүлдерни катаптаар.

Ук программаны РФ-тиң Өөрөдиге болгаш эртем ямызының 2010 чылда үндүргени «Примерные программы по учебным предметам. Стандарты второго поколения. Русский (родной) язык. 5-9 кл.». «Примерные основные образовательные программы. 10-11 кл.» болгаш А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандининиң 5-9 класстарга тыва дылдың, А.К.Ойдан-оолдуң 10-11 класстарга тыва дыл болгаш 5-11 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазының (2008 ч.) программаларынга даянып, ийиги салгалдың ӨФКС негелделеринге дүүштүр немелделерни болгаш эдилгелерни К.Б.Доржу, Ч.А Сарыглар ажылдап кылганнар.

Тыва дыл Тыва Республикада орус дыл-биле чергелештир күрүне дылы болуп турар. Төрөөн тыва дылынга тода, шын база хостуг чугаалажып билири тыва кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга, амыдырал-чуртталгазынга, ажыл-агыйынга, эртем-өөрөдигезинге чедииникиниң болурунун магадылалын берип турар. Ынчангаш тыва уругларга орус дыл-биле чергелештиртөрөөн дылын билири чутула болганда, ону школа

назыны четпээн (уруглар садтарынга) болгаш эге, ортумак база дээди өөрөдиге черлеринге бедик деннелге сонуурганчыг кылдыр өөрөдир чугула. Национал школа тыва улустун аас чогаалын болгаш тыва чечен чогаалдың байлаан таварыштыр сөс кулавырын байыдып, төрөөн дылынга арыг, чараш, хостуг, албадал чокка чугаалапбилир кылдыр келир үнүн салгалын өөрөдип чаңчыктырыр ужурулуг. Тыва дылды 5-9, 10-11 класстарга өөрөдиринге кол удуртулгазы кылдыр бо программаны тургускан.

Кол школага (5-9 класстарга) төрөөн (тыва) дылды өөрөдиринин сорулгалары:

- Иштики сагыш-сеткили аажок байлак, бедик мөзү-бүдүштүг база бот-медерели бедик, Россияга, ооң иштинде төрөөн Тывазынга, бодунун чуртунга бердинген, шынчы; төрөөн тыва дылынга ынак болгаш ону эки билир, хүндүлээр хамаатыны кижизидери;
 - төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр медереп хүлээп ап, ону чугаа чорударының, амыдыралдың аңгы-аңгы адырларынга билиг, дуржулга чедип алырының болгаш ниитилелде тургустунган мораль-этиктиг негелделерин, дылдың эстетиктиг үнөзин медереп билиринин кол аргазы кылдыр хүлээп алыры;
 - тыва дылды хүн бүрүде амыдыралдың болгаш өөрөдигениң ажыл-чорудулгазында ажыглаар аргаларның бирээзи кылдыр хүлээп алыры; кижилер аразында харылзаа тударының кол аргазы кылдыр ажыглаары, өөрөдигениң бүгү талалыг кылдыныгларын шингээдип алырынга (ажыл-чорудулганың сорулгаларын тургузуп, оларны планнап, чугаага хамаарыштыр бот-хыналданы болгаш бот-эдилгени кылыр; чугула медээ бээр аргаларны ажыглаар; библиографтыг дилээшкиннерни кылып билир, словарьлар, энциклопедиялардан болгаш өске-даа бижимел барымдаалардан, массалыг медээ чепсектеринден болгаш Интернет четкизинден тыва дылда херек медээлерни, сөзүглелдерни тып, ушта бижип, эде тургузуп билир дээш о.ө.) ужу-дузалыг чугула дыл болуп турарын билиндирери;
 - дыл системазының тургузуун, ону ажыглаарының дүрүмнерин, чугааның аянын болгаш литературлуг тыва дылдың кол негелделерин шингээдири; дылдың болуушкуннарын танып билири, оларны сайгарып, деннеп, дүүштүрүп, бөлүктөп, үнелеп билир арга-дуржулгазын сайзырадыры, аңаа даянып аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыыры, чугаа чорударының хевирлерин билири, аңгы-аңгы байдалдарга дылды ажыглап шыдаары, чугаа этикединиң негелделерин шингээдип алыры; бодунун ажыглап турары (потенциалдыг) сөс курлавырын улам байыдары;
- Коммуникативтиг компетенция (улус-биле чугаалажып, харылзажып билири)** дээрге-ле чугааның янзы-бүрү хевирлерин шингээдип алганы, назы-харынга дүүштүр аас болгаш бижимел чугааның үндөзүннерин, дылды ажыглаарының мергежил, чаңчылдарын чугула херек ажыл-агыйжы болгаш анаа-даа чугаага ажыглап билири болур.

Тыва дыл кичээлдеринге өөреникчилерниң чугаазын үш угланышкынга чагыртып сайзырадыр.

Бир дугаар угланышкын – тыва литературлуг дылдың нормаларын шингээдири: шын адалганы сагып, сөстөрниң хевирлерин, сөс каттыжышкыннарын болгаш домактарны шын тургузары, сөстөрни ооң лексиктиг утказынга болгаш ажыглап турар стилинге дүүштүр ажыглаары.

Тыва литературлуг дылдың нормаларын сагыыры дээрге-ле уругларның чугаазында тыва литературлуг дылдың нормаларынга дүүштүр хажыдышкыннары – диалектизмнерни болгаш жаргонизмнерни – чайладыры, боттарының чугаазында четпес чүүлдерни медереп билип, сайгарарын хайгаараары.

Ийи дугаар угланышкын– уругларның сөс курлавырын байыдары. Сөс курлавыры школада шупту эртемнерни кайы хире шингээди алганындан база хамааржыр-даа болза, тыва дыл болгаш тыва чечен чогаал эртемнери онзагай черни ээлеп, улут ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш тыва дыл болгаш чогаал кичээлдеринге лексика-биле ажылды, хөй словарь ажылын чорудар. Ол ышкаш уругларны словарьлар болгаш өске-даа тайылбыр номнарны (справочниктер, эртем ажылдары...) ажыглап билир кылдыр өөрөдир.

Үш дугаар угланышкын – аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодадын шын илередириниң мергежил-чаңчылдарын хевирлээри. Уругларның харылзаалыг чугаазын сайзырадыры дээрге-ле аас чугааның аңгы-аңгы хевирлерин шын тургузары база янзы-бүрү мергежилгелер күүседип, бижимел ажылдар-биле ажылдап тура, сөзүглелди шын тургузары болгаш сөстөрни шын ажыглаары болур.

Өөреникчини бүгү талазы-биле сайзыраңгай кылдыр кижизидериниң дараазында **кол айтыкчылары (индикаторлары)** көрдүнгөн:

1) өөрөдигениң харылзаа чорудар (коммуникативтиг) бүгү талалыг кылдыныглары – чугаа чорударының янзы-бүрү хевирлерин билири; үежилери болгаш улут улус-биле чедимчелиг чугаалажып билири; аас болгаш бижимел чугааны шын хүлээп ап, билип алыры; тургустунган айтырыг бүрүзүңге бодунуң бодадын, туружун тода, шын, уткалыг кылдыр илередири; харылзаажылга үезинде аас болгаш бижимел чугааның өзек нормаларын болгаш тыва чугаа этикединиң негелделерин сагыыры дээш о.ө.

2) өөрөдигениң угаап шингээдири бүгү талалыг кылдыныглары – чөрүлдээлиг айтырыгларны тургузары; барымдааларны идип үндүрери; угаап боданышкынның логиктиг харылзаазын тургузары; тезисти бадыйткаан азы аңаа удурланган бодадын илередири; библиографтыг дилээшкиннерни (немелде литературадан, Интернет четкилеринден болгаш өске-даа немелде тайылбыр номнардан дээш о.ө) чорудары, аңгы-аңгы бижимел материалдардан эргежок чугула медээни уштуп алыры (илередири тывары о.ө.);

3) өөрөдигениң башкарылгалыг (регулятивтиг) хөй талалыг кылдыныглары – кылыр дээн чүүлүнүң сорулгазын шын билип, аңаа дүүштүр тайылбырлап билири; кылыр дээн чүүлүнүң планын дес-дараалаштыр чорудары, херек апарганда, ону өскертип билири; бодунуң кылган чүүлүңге үнелелди берип, бот-хыналданы кылыры; шын эвес харыылапкан болза, ону боду шын кылдыр эдиб билири дээш о.ө. Уругларның бүгү талазы-биле сайзыраңгай болурунун кол өзээ чугаа чорударының аңгы-аңгы хевирлеринге үндезилеттинген болгаш өөреникчилерниң боданып чугаалаар арга-шинээн төрөөн дылын дамчыштыр сайзырадыр сорулгалыг тургустунган.

Кол школаның (5-9 класстар) доозукчуларының тыва дылдың программанын шингээдиб алгаш, чедип алыр **бот-тускайлаң түңнелдеринге** дараазында чүүлдер хамааржыр:

1) кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын сайзырадырынга төрөөн дылының чугулазын медрес билири, уругларның билиг чедип алырынга ук дылдың ужур-утказын тодарадып, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп билири;

2) тыва дылдың эстетиктиг үнелиг медрес билири; төрөөн дылынга ынак болгаш ону хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри;

3) дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг түннелдеринге (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алып харылзашкак чүүлдери) дараазында чүүлдер хамааржыр (5-9, 10-11 класстарга):

1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру (поисковый вид), чүгүртү азы улуг-каралап номчууру (просмотровый), таныжып номчууру (ознакомительный вид), шинчилел-сайгарылгалыг номчууру (изучающий вид)) таарыштыр ажыглап билири;
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;
- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;
- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Предметтиг түннелдер

5-9 класстарга:

- Дылдың хүлээлгелериниң дугайында, тыва дыл – Россия Федерациясында Тыва Республиканың үндезин чурттакчылары тыва чоннуң төрөөн дылы база күрүнө дылдарының бирээзи дээрзин, төрөөн дыл болгаш чоннуң культуразының сырый харылзаалыг болурун, төрөөн дылдың кижиги бүрүзүнүң болгаш ниитилелдин амыдыралына ужур-дузанын билири;
- тыва дылдың гуманитарлыг эртемнер аразында болгаш ниити өөредилгеде туружун болгаш ужур-дузанын билири;
- төрөөн дылдың эртем талазы-биле үндезиннерин; оларның чадаларының болгаш билиглериниң аразында харылзааларын шингээди алыры;

- дыл эртемнннн кол баазалыг билиглери болгаш оон кезектерин шингээдири: дыл болгаш чугаа, харылзажыр чугаа, бижимел болгаш аас чугаа, монолог, диалог болгаш оларнын хевирлери; чугаанын байдалы; чугаа (чугаалажыр), эртем, публицистика, албан-херек, чечен чогаал стильдери болгаш оларнын жанрлары, дылы; чугаанын утка-хүлээлгелеринин аайы-биле хевирлери (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын); сөзүглел,сөзүгелелдин хевирлери;дылдын кол-кол кезектери, оларнын демдектери болгаш чугаага ажыглалынын онзагайларын шингээдири алыры;
- тыва дылдын лексика болгаш фразеологиязынын кол стилистиктиг курлавырларын, тыва литературлуг дылдын нормаларын (шын адалганын, грамматиктиг, орфографтыг, пунктуастыг), чугаа этикединнн дүрүмнерин шингээдири болгаш оларны херек кырында амыдыралга аас болгаш бижимел чугаага ажыглаары;
- дылдын кол кезектерин, дылдын грамматиктиг категорияларын танып билири болгаш сайгарары, чугаага шын ажыглаары;
- сөстүн янзы-бүрү сайгарылгаларын (фонетиктиг, лексиктиг, морфемниг, морфологтут), сөс каттыжыышкынынын болгаш домактын синтаксистиг сайгарылгазын шын кылып, сөзүглелдин тургузуунун болгаш кол демдектеринин аайы-биле, дылдын кандыг хүлээлгелерин күүседип чоруурунун болгаш уран аргаларны ажыглаанынын аайы-биле сайгарары;
- лексиктиг болгаш грамматиктиг синонимнерни ажыглаанындан кижинин чугаазынын чечен-мерген, а чечен чогаал дылынын каас-чараш, байлак болу бээр аргаларын билири болгаш чугаазынга шын ажыглаары;
- төрөөн дылдын эстетиктиг хүлээлгелерин медереп билири, чечен чогаалдын дылын сайгарып тура, чугаанын эстетиктиг талазын үнелеп билири.

Чижек программада кирип турар чүүлдер:

1. Дыл болгаш чугаа болуушкуннарынын, оларнын хүлээлгелеринин онзагайынын дугайында дылга хамаарышкан билиглер.
2. Ол билиглерни өөрөнгениннн түңнелинде кылыр ужурлуг өөредилге ажил-чорудулгазынын кол хевирлери.
3. Чугаа сайзырадылгазы.

Тыва дыл, 8 класс (68 шак)

№	Кичээлдернин темалары	Кичээлдин хевири	Шагы	Хүнү	Факт	Албан шингээдип алыр билиглери	Алган билиглеринге негелделер	Хыналдан ын хевири	Чугаа сайзырадылгазынга чорудар ажылдары		Онаалга
									Аас-биле	Бижимел-биле	
1	Тыва бижикти чогаатканы	Кирилде кичээл-лекция	1	04.09.		Тыва бижиктин кыска тогузунун дугайында билиг	Тыва бижиктин тывылганынын кыска тогузун билири	Айтырыг-харыы	1.Оюн «Кым эн-не хойну билирил?» 2.Созугледер-биле ажыл	1.Кыска демдеглел, конспект	Дыннадыг «Монгуш Лопсан-Чимит – тыва бижиктин тургузукчузу»
2	Ч.С.К. Чогаадыг «Төрээн дылывысты кадагалаалың ар!», «Чайын канчаар дыштанган мен»	Чугаа сайзырадылганын кичээли	1	06.09		Айыткан теманы шын, тода, четче, долу илередири. Теманың кайы-бирээзин шилип алыр	Чогаадыгнын темазын долу чырыдарынга янзы-буру состерни, домактарны ажыглап билири	Чогаадыг	Планын тургузары. Кыска созуглед тургузары	Чогаадыгны бижири	Мергежилге 3 ар 6
3	7 класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары Дузалал чугаа кезектери болгаш аян сөстери, өттүнүг сөстөр.	Кичээл катаптаашкын	1	11.09							
4	Сөс каттыжышкыны болгаш	Холушкак кичээл	1	13.09		СК-нын болгаш домак дугайында билиг	СК-нын домактан ылгалын,	Тестилер	Грамматиктиг сайгарылга	1.Мергежилгелер 5,6 ар 6; 7 ар 7	Мергежилге 10 ар 8 Синтаксистиг сайгарылга

	домак. Сөс каттыжыышкын нарында болгаш домакта сөстөрнин холбаазы					холбааларны тодарадып билири			2.Карточкалар -биле ажыл		
5	Ийи чугула болгаш чангыс чугула кижигүннүг домактар	Кичээл-катаптаа шкын	1	18.09		Ийи болгаш чангыс чугула кижигүннүг домактар дугайында билиг	Ийи болгаш чангыс чугула кижигүннүг домактарнын ылгалын тодарадып билири	Домактарны схема езугаар тургузары	Айтырыг-харыы	1.Карточкалар -биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга 2.Созуглел-биле ажыл	Созуглел-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга
6	Чугаанын сорулгазынын аайы-биле домактарның хевирлери	Кичээл-катаптаа шкын	1	20.09		Домак дугайында билиг	Домактарны чугаанын сорулгазынын аайы-биле хевирлерин шын ажыглап билири	Схемаларга дууштур домактар чогаадыр	1.Созуглел-биле ажыл 2.Ном-биле ажыл 3.Синтаксистиг сайгарылга	1.Мергежилге 14 ар.9 2.Айыткан схемаларга домактар тургузар 3.Мергежилге	Бердинген чуруктарга домактар чогаадыр
7	Домактын кижигүннери	Кичээл-катаптаа шкын	1	25.09		Домак кижигүннеринин дугайында, оларнын кандыг чугаа кезектеринден илереттингенини дугайында билиг	Чугула болгаш ийиги черге домак кижигүннерлиг домактарны ажыглап билири	Синтаксистиг сайгарылга	1.Айтырыг-харыы 2.Созуглел-биле ажы л. Мергежтлге 16 ар.10	1.Ном- биле ажыл. Мергежилге 17 ар.10: № 20 ар.11 2.Синтаксистиг сайгарылга	Мергежилгелер 21,22 ,ар. 12
8	Чангыс аймак кижигүннерли	Кичээл-катаптаа	1	27.0		Чангыс аймак кижигүннер	Чангыс аймак кижигүннерлиг	Созуглелдер -биле ажыл	1.Айтырыг-харыы	1.Мергежилге 25 ар.13	1Созуглел-биле ажыл.

	г домактар	шкын		9		дугайында билиг	домактарга шын бижик демдектерин салыры, оларны санай адаарда ун аянын салыры		2.Созуглел-биле ажыл	2.Синтаксистиг сайгарылга	2.Морфолог-синтаксистиг сайгарылга.
9	Адалгаларлыг, киирилде сөстөрлиг болгаш киирилде домактарлыг домактар	Кичээл-катаптаа шкын	1	02.10		Адалга, киирилде сос болгаш киирилде домак дугайында билиг	Адалгаларлыг, киирилде сөстөрлиг, киирилде домактарлыг домактарны ажыглап, оларга бижик демдектерин салып билири	Домактар тургузар	1.Созуглел-биле ажыл 2. Мергежилге 27 ар 14	1.Мергежилге 30 ар 15 2. Мергежилге 33 ар 16 3.Морфолог-синтаксистиг сайгарылга	Мергежилге 31 ар 16 Синтаксистиг сайгарылга
10	Грамматиктиг онаалгаларлыг хыналда диктант	Кичээл хыналда	1	04.10		Шын бижилге дурумнеринин дугайында билиг	Шын бижилге дурумнерин сагып билири	Хыналда диктант		Грамматиктиг сайгарылга (синтаксистиг сайгарылга)	Карточкалар-биле ажыл
11	Частырыглар-биле ажыл	Кичээл (практикум) - быжыглаа шкын	1	09.10		Сос каттыжышкын ы болгаш домак дугайында билиг	Домак кижигуннерин, домактарга адалгаларны, киирилде сөстөрни, домактарны ажыглап билири	Созуглелдер-биле ажыл	1.Айтырыг-хары	1.Шилилгелиг диктант 2.Созуглелдер-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга	Чогаадыг «Мээн клазым»
12	Кичээл практикум Бөдүүн домак		1	11.10		Бижимел ажыл бижик	Бөдүүн домактын долу морфолог-				

					демдектерин сагыры	синтаксистиг сайгарылга кылыры				
13	Тускайлаан кежигуннерли г домактар. Тускайлаашк ын дугайында билиг. Тускайлаан кежигуннерге бижик демдектери	Чаа теманын тайылбыр ы	1	16 .1 0	Тускайлаашкын болгаш тускайлаан кежигуннер дугайында билиг	Тускайлаан кежигуннерге бижик демдектерин салып билири	Синтаксисти г сайгарылга	1.Ном-биле ажыл 2.Айтырыг- харыы	1.Мергежилге 37 ар 18 2.Созуглел- биле ажыл 3.Синтаксист иг сайгарылга	Тыва чогаал номундан 5 тускайлаан кежигуннерлиг домактар тып бижиир
14	Капсырылгал арны тускайлаары	Чаа теманын тайылбыр ы	1	18 .1 0	Капсырылга дугайында билиг	Капсырылганы тодарадып билири	Карточкалар -биле ажыл	1.Айтырыг- харыы 2.Синтаксис тиг сайгарылга	1.Созуглел- биле ажыл 2.Чогаадыкчы диктант 3.Мергежилге 40-42 ар. 20	1.Капсырылгалыг 3(уш) домак чогаадып келир. 2.Мергежилге 43 ар.21
15	Хыналда диктант	Кичээл хыналда	1	23 .1 0	Шын бижилге дурумнеринин дугайында билиг	Шын бижилге дурумнерин сагып билири	Хыналда диктант		Грамматиктиг сайгарылга (синтаксистиг сайгарылга)	Карточкалар-биле ажыл
16	Частырыглар- биле ажыл	Кичээл (практику м) - быжыглаа шкын	1	25 .1 0	Сос каттыжышкын ы болгаш домак дугайында билиг	Домак кежигуннерин, домактарга адалгаларны, киирилде состерни, домактарны ажыглап билири	Созуглелдер -биле ажыл	1.Айтырыг- харыы	Созуглелдер- биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга	
17	Кылдыныг	Кичээл	1		Деннелге	Деннелгелерни,	Синтаксисти	1.Ном-биле	1.Мергежилге	Мергежилге 49

	аргазынын деннелгелиг байдалдарын тускайлаары	быжыглаа шкын				дугайында билиг. Эдеринчи дугайында билиг	кылдыныг аргазын деннелгелиг байдалдарын шын тодарадып билири	г сайгарылга	ажыл	лер 46 ар.22,№ 48 ар.23,№ 59 ар.25. 2.Синтаксистиг сайгарылга.	ар.23
18	Причастие болгаш деепричастие-биле илереттинген байдалдарны тускайлаары.										
19	Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг	Чаа теманын тайылбыры	1			Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг	Оске кижинин чугаазын дорт болгаш доора чугаа-биле дамчыдып билири	Созутлел-биле ажыл	Схемаларга дууштур домактар тургузар	1.Мергежилге лер 80, 82 ар 37 2.Карточкалар-биле ажыл	«Сылдычыгаш» солундан 5 дорт чугаалыг домак ушта бижи кээр
20	Ч. сай. Эдертиг	Кичээл-быжыглаа шкын	1			Дорт чугаалыг домакка бижик демдектерин салыры	Дорт чугааны авторнун состеринден аялга дузазы-биле ылгылдыр чугаалап билири.	Грамматиктиг сайгарылга	Айтырыг-харыы	1.Созутлел-биле ажыл 2.Мергежилге 86 ар 41	1.Схемаларга домактар чогаадыр 2. синтаксистиг сайгарылга
21	Диалог. Цитаталар болгаш оларга бижик демдектери	Чаа теманын тайылбыры	1			Диалог. Цитата дугайында билиг	Цитата ажыглаанда бижик демдектерин салып билири	Созутлелдер-биле ажыл	Карточкалар-биле ажыл	Мергежилге 93 ар 45. Домактар чогаадыр	Мергежилге 94 ар 46. Синтаксистиг сайгарылга
22	Өске кижинин чугаазын дорт	Кичээл	1			Дорт болгаш	Оске кижинин	Схемалар-	Айтырыг-	Созутлелдер,	Домактар чогаадыр.

	чугаа-биле, доора чугаа-биле дамчыдары. Дорт чугааны дораа чугаа кылдыр өск-ри	практикум				доора чугаа дугайында билиг	чугаазын дорт чугаа-биле, доора чугаа-биле дамчыдып билири	биле ажыл	харыы	ном-билеажыл	Морфолог-синтаксистиг сайгарылга
23	Нарын домак дугайында билиг	Чаа теманын тайылбыры	1			Нарын домак дугайында билиг	Нарын домактын хевирлерин билири	Грамматиктиг сайгарылга	Синтаксистиг сайгарылга Домактар чогаадыр	Ном-биле ажыл. Мергежилгелер 99, 100 ар 49-50	Созуглел-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга
24	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг	Чаа теманын тайылбыры	1			Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг	Чагырышпаан нарын домактарнын холбажыр аргаларын билири	Созуглел-биле ажыл	Карточкалар-биле ажыл	Мергежилгелер 102 ар 50, 104 ар 21	Синтаксистиг сайгарылга. Домактарны эде тургузар
25	Эвилел чок чагырышпаан нарын домак(тар)	Кичээл-быжыглаашкын	1			Нарын домактын кезектеринин аразында холбажыр аргаларынын дугайында билиг	Падеж, наклонение дугайында билири	Синтаксистиг сайгарылга	Айтырыг-харыы	Мергежилгелер 106, 107 ар 53	Мергежилге 109 ар 54
26	Эвилелдерлиг чагырышпаан нарын домак(тар)	Кичээл-быжыглаашкын	1			Нарын домактын кезектеринин аразында холбажыр аргаларынын дугайында билиг	Эвилелдер дугайында билири	Шилиге диктант	Домактар тургузар	Ном-биле ажыл. Грамматиктиг сайгарылга	Мергежилге 113 ар 57
27	Кичээл практикум	Кичээл-катаптаашкын	1			НД-та бөдүүн домактарның каттыжар	Чагырышпаан нарын домактарны	Сагындырылыг диктант	Созуглелдер - биле ажыл. Синтаксист	Мергежилгелер 118,120 ар.59-60	Домактар чогаадыр.Синтаксистиг сайгарылга.

					аргалары	чугаага ажыглап би-ри		иг сайгарылга.		
28, 29	ЧКНД дугайында билиг. ЧКНД тайылбыр домактын туружу.	Чаа теманын тайылбыры	2		Чагырышкан нарын домак дугайында билиг.	Чагырышкан нарын домактын тургузуун билири.	Грамматиктиг иг сайгарылга	Схема- биле ажыл	Ном- биле ажыл. Мергежилгелер	Созуглел- биле ажыл.
30	Чагырышкан нарын домактарда тайылбыр домактарнын янзызылары.	Чаа теманын тайылбыры	1		Чагырышкан нарын домактын тайылбыр домактарынын дугайында билиг.	Ч.Д.Н.Тайылбыр домактарынын янзыларынын билири, оларны чугаага ажыглап билири	Айтырыг-харыы	Созуглелдер - биле ажыл.	1.Мергежилгелер. 2. Синтаксистиг сайгарылга.	«Ынак дириг амытаным» деп кыска чогаадыг.
31	Грамматиктиг диктант	Хынала ажыл	1		ЧКНД, ЧПНД дугайында билиг	ЧКНД-ден ЧПНД-ни ылгап билири	Грамматиктиг иг сайгарылга			Ооренген дурумнерин катаптаар
32	Частырыглар- биле ыжыл		1		ЧКНД, ЧПНД дугайында билиг	ЧКНД-ден ЧПНД-ни ылгап билири		Созуглелдер - биле ажыл		Таблицаны долдуар
33	Үенин тайылбыр домаа.	Кичээл-быжыглаашкын	1		Үенин тайылбыр домаанын дугайында билиг	ҮТД чугаага ажыглап билири.	Синтаксистиг сайгарылга.	Ном-биле ажыл.Тестилер	Созуглелдер- биле ажыл.	Домактар чогааткаш, синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.
34	Үенин тайылбыр домаанын кол домакка янзы-бүрү	Холушкак кичээл	1		Тайылбыр домактын кол домакка каттыжар аргаларынын,	Тайылбыр домактын кол домакка каттыжар аргаларны	Грамматиктиг иг сайгарылга.	Тайылбырлыг сайгарылга.. Тестилер.	Ном-биле ажыл. Мергежилгелер 22,23 ар.72	Тыва чогаал номундан 3 (уш) домак тып бижээш, сайгарылгазын кылыр.

	аргаларнын каттышканы- биле холбажыры				холбажырынын дугайында билиг	тодарадып билири				
35	ЧСК «Мээң хоорайымнын (суурумнун) келир үези»	Кичээл- хыналда	1		Бөдүүн болгаш нарын домактарны ажыглавышаан, даап бодаанынга үндезилээри			Беседа		Кыска чогаадыг
36	Частырыглар- биле ажыл							Айтырыг- харыы	Харылзаалыг чугаа тургузар	
37	Немелденин тайылбыр домаа	Чаа теманын тайылбыры	1		Немелденин тайылбыр домаанын дугайында билиг	Немелденин тайылбыр домаанын кол домакка каттыжар, холбажыр аргазын тодарадып билири	Схемалар- биле ажыл	Айтырыг- харыы	Ном-биле ажыл	Синтаксистиг ажыл.
38	Тодарадылган ын тайылбыр домаа	Кичээл- практикум	1		Тодарадылганын тайылбыр домаанын дугайында билиг	Тодарадылганын тайылбыр домаанын кол домакка каттыжар аргазын, холбаазын тодарадып билири	Схемага домактар чогаадыр	Ном-биле ажыл	Карточкалар. Мергежилгелер 32, 35 ар 77-78	Домактар тып бижээш, синтаксистиг сайгарылгазын кылыр
39	Синтаксистиг	Кичээл-	1		Немелденин	Немелденин	Айтырыг-	викторина	Созуглел-	Харылзаалыг чугаа

	болгаш пунктуастыг сайгарылга кичээли	катаптаа шкын				болгаш тодарадылганын тайылбыр домактарынын дугайында билиг	болгаш тодарадылганы н тайылбыр домаанын дугайында билири	харыы		биле ажыл. Грамматиктиг сайгарылгала р	тургузар. Темазын шилип алып
40	Хыналда тест	Кичээл хыналда	1			Немелденин болгаш тодарадылганын тайылбыр домактарынын дугайында билиг	Немелденин болгаш тодарадылганы н тайылбыр домактарынга бижик демдектерин салып билири	Тест	Бижик демдектери нин дурумнери	Хыналда тест	Грамматиктиг чогаадыг «Тодарадылганын тайылбыр домаа»
41	Даар байдалдын тайылбыр домаа	Чаа теманын тайылбыр ы	1			Даар байдалдын домаанын дугайында билиг	Кылыг созунун даар наклонениезин, каттыштырар эвилелдерни билири	Синтаксисти г сайгарылга	Айтырыг- харыы	Ном- билеажыл. Мергежилгел ер 41, 42 ар 81; 48 ар 83	Чогаадыг «Бир эвес хуулгаазын илбилиг болзумза...»
42	Чөрүлдээнин тайылбыр домаа	Чаа теманын тайылбыр ы	1			Чорүлдээнин тайылбыр домаанын дугайында билиг	Чорүлдээнин тайылбыр домаанын кол домакка каттыжар аргазын, холбаазын билири	Схема-биле ажыл	Ном-биле ажыл. Оюн «Тып каг»	Созуглелдер- биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга	Мергежилге 56 ар 86. Синтаксистиг сайгарылга
43	Сорулганын тайылбыр домаа	Кичээл- быжыглаа шкын	1			Сорулганын тайылбыр домаанын дугайында билиг	Сорулганын тайылбыр домаанын тургузуун, анаа бижик	Тайылбырл ыг диктант	Карточкалар -биле ажыл	Мергежилгел ер 57, 58 ар 86-87. Синтаксистиг сайгарылга	Тыва улустун чаагай езу- чанчылдарындан чалбарыгны чуге кылырын тайылб-п

						демдекте-н салырын билири				бижиир (дыннадыг)	
44	Кичээл практикум	Холушкак кичээл	1			Даар байдалдын, чорулдээнин, сорулганын тайылбыр домактарынын дугайында билиг	Айыттыгнан тайылбыр домактарнын кол домакка каттыжар аргаларын, холбаазын тодарадып билири	Тестилер	Синтаксист иг сайгарылгал ар	Схемалар-биле ажыл. Созуглелдер	Таблица тургускаш, долдурар. Синтаксистиг сайгарылга кылыр (карточкалар)
45	Чылдагааннын тайылбыр домаа	Чаа теманын тайылбыры	1			Чылдагааннын тайылбыр домаанын утказынын болгаш тургузуунун дугайында билиг	Чылдагааннын тайылбыр домаанга бижик демдектерин салып билири. Ону чугаага ажыглап билири	Чылдагааннын тайылбыр домактары кирген созуглел тургузар	Айтырыг-харыы	Ном-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга	Схемаларга домактар чогаадыр
46	Деннелгенин тайылбыр домаа	Кичээл-быжыглаашкын	1			Деннелгенин тайылбыр домаанын дугайында билиг	Артынчыларны, деннелге кожумактарын ылгап билири	Тестилер	Ном-биле ажыл	Мергелжилгелер 65-67 ар 90-91	Созуглел-биле ажыл. Синтаксис-морфологтут сайгарылга
47	Туруштун тайылбыр домаа	Кичээл-быжыглаашкын	1			Туруштун тайылбыр домаанын дугайында билиг	Айтырыгнын болгаш айтылганын ат оруннарын ылгап билири, чугаага ажыглаары	Таблица тургускаш, чижектер-биле долдурар	Созуглел-биле ажыл	Ном-биле ажыл. Морфолог-синтаксистиг сайгарылга	Чуруктарга домактар чогаадыр
48	Грамматиктиг	Билиг	1			Чагырышкан	Тайылбыр	Диктант		Хыналда	Карточкалар-биле

	онаалгаларлыг диктант	хыналдазы			нарын домактын чамдык янзыларынын дугайында билиг	домактарга бижик демдектерин салып билири			диктант грамматиктиг оналгалар	ажыл. Синтаксистиг сайгарылга
49	Кылдыныг аргазынын тайылбыр домаа	Холушкак кичээл	1		Кылдыныг аргазынын тайылбыр домаанын дугайында билиг	Кылдыныг аргазынын тайылбыр домаанга бижик демдектерин салып билири	Домактарнын долун синтаксистиг сайгарылгазы	Айтырыг-хары. Ном-биле ажыл	Мергежилгелер 75-76, ар 95	Карточкалар-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга
50	Хөй тайылбыр домактарлыг чагырышкан нарын домактар	Чаа теманын тайылбыры	1		Чагырышкан нарын домак дугайында билиг	Тайылбыр домактарнын янзыларын тодарадып билири	Тестилер	Схемалар-биле ажыл	Созуглелдер-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга	Тыва чогаал номундан 3(уш) хөй тайылбыр домактарлыг чагырышкан нарын домактар бижири
51	Грамматиктиг сайгарылга кичээли	Кичээл практикум	1		Чагырышкан нарын домак болгаш оон тайылбыр домактарынын дугайында билиг	Чагырышкан нарын домактарны чугаага ажыглап, анаа бижик демдектерин салып билири.	Созуглелдер-биле ажыл	Айтырыг-хары	Мергежилгелер. Синтаксис-морфологтуг сайгарылгала	Чогаадыг «Кандыг кижини толептиг, езулуг кижидээрил?»
52	Хыналда ажыл. Тест		1		ЧКНД тайылбыр домактарның янзылары	Тайылбыр домактарнын янзыларын тодарадып билири	Тест			Нарын домакка хамаарышкан темаларны катаптаар
53	Частырыглар-биле ажыл		1		Тайылбыр домактарнын янзылары	Тайылбыр домактарнын янзыларын				

					дугайында билиг	тодарадып билири				
54, 55	Нарын домакка будун чартык сек, ийи сек болгаш тирени хереглээри	Кичээл-практикум	2		Пунктуация дугайында билиг	Бижик демдектеринин салырынын дурумнерин билири	Викторина	Оюн «Билир сен бе?»	Созуглелдер-биле ажыл. Пунктуастиг сайгарылга	Харылзаалыг чугаа «Бижик демдектерин салыры»
56	Зачет. Нарын домактарга бижик демдектери	Кичээл-зачет	1		Пунктуация дугайында билиг	Бижик демдектерин салып билири	Тестилер	Айтырыг-харыы		Синтаксис-морфологтуг сайгарылга
57	Кичээл-практикум	Бот ажыл кичээли	1		Пунктуация дугайында билиг	Нарын домактарга бижик демдектерин салып билири	Созуглел-биле ажыл		Синтаксистиг сайгарылга	Чурук-биле ажыл. Домактар чогаадыр
58	Кичээл катаптаашкын	Катаптаашкын	1		Нарын домак, пунктуация дугайында билиг	Нарын домактан бодун домакты ылгап билири	Айтырыг-харыы	Беседа	Домактыг долу синтакситиг, морфологтуг сайгарылгазы	Грамматиктиг чогаадыг «Нарын домактарга бижик демдээн салыры»
59	Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары. Тускайлаан кижигуннер	Кичээл-катаптаашкын	1		Тускайлаашкын дугайында билиг	Тускайлаан кижигуннерге бижик демдектерин салып билири	Чогаадыкчы диктант	Ном-биле ажыл	Созуглелдер-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга	Карточкалар-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга
60	Кылдыныг аргазының деңнелгелиг	Кичээл - оюн	1		Нарын домак дугайында билиг	Нарын домактарнын хевирлерин	Викторина	Оюн «Кым хойну билирил?»	Созуглелдер-биле ажыл. Грамматиктиг	Кыска чогаадыг «Төрээн суурум чараш-каазы»

	байдалда-н тускайлаары					тодарадып билири			сайгарылгала р		
61, 62	Деепричастие . Причастие.	Билиг хыналдазынын кичээли	2			Чыл дургузунда ооренген темаларынын дугайында билиг	Ооренген темаларынга алган билиин ажыглап билири	Хыналда ажыл	Айтырыг-харыы	Грамматиктиг онаалгалар	деепричастиенин болукте причастие болгаш уе кож катптаар
63	Кичээл практикум		1								Чогаадыгга белеткел
64	Ч.С.К. Чогаадыг «Төрэн дылым – алдын тыным, орус дылым – чалгыным»	Чугаа сайзырадылганын кичээли	1			Тема, кол бодал дугайында билиг	Бодунун бодалын шын, тода, делгеренгей илередип билири	чогаадыг	Янзы-буру чуулдерден чижектер ушта чыыры	Чогаадыгны бижири	
65	Хыналда ажыл		1			Чыл дургузунда ооренген темаларынын дугайында билиг		Айтырыгларга харыылаар			
66	Частырыглар-биле ажыл		1					Сөзүглел-биле ажыл			
67	Катаптаашкын		1				Янзы-бүрү сайгарылгалар				
68	Түннел кичээл		1								